

بایان

ایمان از دیدگاه توماس اکوئیناس و شیخ مفید

مؤلفان :

زهره طهماسبی بکتی

گلچهره طهماسبی بکتی

سرسنامه	: طهماسبی بکتی، زهرا، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: ایمان از دیدگاه توماس اکوئیناس و شیخ مفید/ مولفان زهرا طهماسبی بکتی، گلچهره طهماسبی بکتی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات راه دکتري: سنجش و دانش، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهري	: ۲۴۵ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۶۵-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: توماس آکوئیناس قدیس، ۹۱۲۲۵ - ۱۲۷۴م. -- دیدگاه درباره ایمان
موضوع	: Thomas Aquinas, Saint -- Views on faith
موضوع	: مفید، محمدبن محمد، ۳۳۶ - ۴۱۳ق. -- دیدگاه درباره ایمان
موضوع	: faith Mufid, Muhammad ibn Muhammad -- Views on
موضوع	: ایمان (اسلام)
موضوع	: Faith (Christianity)
شناسه افزوده	: طهماسبی بکتی، گلچهره، ۱۳۵۱ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ط ۹۴۴ B۷۶
رده بندی دیویی	: ۱۸۹/۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۲۰۱۸۰۷

عنوان: ایمان از دیدگاه توماس اکوئیناس و شیخ مفید

مولفان: زهرا طهماسبی بکتی، گلچهره طهماسبی بکتی

ناشر: انتشارات راه دکتري: سنجش و دانش

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۷

صفحه آرایي: مهتاب دوستی

طراح جلد: مهتاب دوستی

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰,۰۰۰ ریال

کلیه حقوق مادی و معنوی برای مولف محفوظ می باشد

www.rezomephd.ir

www.sanjesh.ir

دکتی
آکادمی تخصصی
Professional Ph.D Academy

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۱	مقدمه
۲	بخش اول
۲	کلیات و مفهوم شناسی
۳	علت انتخاب موضوع و اهمیت و فوائد آن
۴	تاریخچه پیشینه
۴	پیشینه مسأله
۵	سئوالات
۵	پیش فرض ها
۶	فرضیه ها
۶	مفاهیم و متغیر ها
۸	روش
۹	بخش دوم
۹	ایمان از دیدگاه شیخ مفید
۱۰	فصل اول
۱۰	کلیاتی در مورد شیخ مفید
۱۱	ویژگیهای عصر شیخ مفید
۱۳	زندگی نامه شیخ مفید
۱۴	نصب والقباب شیخ مفید
۱۵	اولین اساتید شیخ مفید
۱۷	شاگردان شیخ مفید
۱۹	آثار شیخ مفید
۲۲	رحلت شیخ مفید

۲۳	.....	اندیشه های کلامی شیخ مفید
۳۱	.....	فصل دوم
۳۱	.....	کلیات بحث ایمان
۳۲	.....	جایگاه بحث ایمان در کلام
۳۲	.....	معنای لغوی ایمان
۳۴	.....	بررسی نقل یا عدم نقل معنای لغوی ایمان به معنای شرعی
۳۶	.....	حقیقت ایمان یک حقیقت شرعی است
۳۷	.....	ایمان یک واجب شرعی است
۳۹	.....	بررسی دیدگاه فرق کلامی در مورد ایمان
۴۸	.....	فصل سوم
۴۸	.....	ایمان از دیدگاه شیخ مفید
۴۹	.....	معنای لفظی و شرعی ایمان
۴۹	.....	ماهیت ایمان از دیدگاه اندیشمندان مسلمان
۵۵	.....	نظر شیخ مفید در مورد ایمان
۵۹	.....	متعلق ایمان از نظر شیخ مفید
۶۲	.....	فصل چهارم
۶۲	.....	معنا و تحلیل ماهوی کفر از دیدگاه امامیه
۶۶	.....	کفر جحدی بدون علم
۶۶	.....	کفر برائت
۶۶	.....	کفر ترک
۶۷	.....	کفر به معنای ترک شکر
۶۷	.....	کفر از دیدگاه شیخ مفید
۶۸	.....	انقسام کفر
۷۴	.....	رابطه اسلام و ایمان
۷۹	.....	فصل پنجم

۷۹	.....	رابطه عقل و دین از دیدگاه شیخ مفید
۸۰	.....	دیدگاه های مختلف در زمینه عقل و دین
۸۴	.....	دیدگاه شیخ مفید در مورد عقل و ایمان
۸۶	.....	کاربرد عقل در اثبات عقاید
۹۰	.....	فصل ششم
۹۰	.....	رابطه ایمان و معرفت
۹۴	.....	فصل هفتم
۹۴	.....	افزایش نگاهش ایمان
۹۸	.....	فصل هشتم
۹۸	.....	اراده از دیدگاه شیخ مفید
۹۹	.....	مفهوم اراده
۱۰۰	.....	مبادی فعل ارادی
۱۰۰	.....	اراده از دیدگاه عارفان
۱۰۱	.....	اراده خداوند
۱۰۱	.....	نسبت اراده با قدرت
۱۰۲	.....	مقایسه اراده با اختیار
۱۰۳	.....	اراده انسان از نظر شیخ مفید
۱۰۵	.....	فصل نهم
۱۰۵	.....	رابطه ایمان و عمل
۱۰۷	.....	رابطه مفهومی ایمان و عمل
۱۰۸	.....	جزئیت عمل
۱۱۰	.....	دلایل جزئیت عمل
۱۱۱	.....	عدم جزئیت عمل
۱۱۲	.....	دلایل عدم جزئیت عمل
۱۱۷	.....	فصل دهم

۱۱۷.....	آثار ایمان
۱۲۱.....	جمع بندی و نتیجه گیری
۱۲۲.....	بخش سوم
۱۲۲.....	ایمان از دیدگاه توماس آکوئیناس
۱۲۳.....	فصل اول
۱۲۳.....	شرح حال و آثار آکوئیناس
۱۳۲.....	فصل دوم
۱۳۲.....	مقدماتی درباره ایمان در کلام مسیحی
۱۳۳.....	پیشینه بحث
۱۳۳.....	یوستینوس
۱۳۵.....	ترتولیانوس
۱۳۶.....	آگوستین
۱۳۸.....	قدیس آنسلم
۱۴۲.....	فصل سوم
۱۴۲.....	دیدگاه های موجود در مورد ایمان
۱۴۳.....	ایمان گرایی (fideism)
۱۴۶.....	تجربه گرایی
۱۴۷.....	فصل چهارم
۱۴۷.....	ماهیت ایمان از دیدگاه توماس آکوئیناس
۱۴۸.....	مقدمه
۱۴۹.....	تعریف ایمان
۱۵۳.....	ایمان یک فضیلت الهی
۱۵۴.....	ایمان شیطانی
۱۵۷.....	فصل پنجم
۱۵۷.....	رابطه عقل و ایمان از دیدگاه آکوئیناس

۱۶۳.....	فصل ششم .....
۱۶۳.....	اراده از نظر آکوئیناس .....
۱۷۰.....	فصل هفتم .....
۱۷۰.....	کفر از دیدگاه آکوئیناس .....
۱۷۱.....	معنای کفر .....
۱۷۱.....	جایگاه کفر .....
۱۷۲.....	مراتب کفر .....
۱۷۵.....	فصل هشتم .....
۱۷۵.....	متعلق بودن .....
۱۷۶.....	مقدمه .....
۱۷۹.....	فصل نهم .....
۱۷۹.....	معرفت شناسی ایمان از دیدگاه آکوئیناس .....
۱۸۰.....	رابطه ایمان و معرفت از دیدگاه آکوئیناس .....
۱۸۳.....	فصل دهم .....
۱۸۳.....	رابطه ایمان و عمل از دیدگاه آکوئیناس .....
۱۸۴.....	اقرار به ایمان .....
۱۸۵.....	ایمان و طاعات .....
۱۸۸.....	فصل یازدهم .....
۱۸۸.....	آثار ایمان .....
۱۸۹.....	ترس .....
۱۸۹.....	ترکیه قلب .....
۱۹۱.....	فصل دوازدهم .....
۱۹۱.....	جمع بندی و نتیجه گیری .....
۱۹۴.....	بخش چهارم .....
۱۹۴.....	مقایسه و تطبیق .....

۱۹۵.....	فصل اول
۱۹۵.....	نوع رویکرد شیخ مفید و آکوئیناس در مورد ایمان
۱۹۹.....	فصل دوم
۱۹۹.....	مقایسه شیخ مفید و آکوئیناس در مورد رابطه عقل و ایمان
۲۰۲.....	فصل سوم
۲۰۲.....	مقایسه دیدگاه شیخ مفید و آکوئیناس در باب ماهیت ایمان
۲۰۸.....	فصل چهارم
۲۰۸.....	مقایسه شیخ مفید و آکوئیناس در مورد ارادی و غیر ارادی بودن ایمان
۲۱۲.....	فصل پنجم
۲۱۲.....	مقایسه دیدگاه شیخ مفید و آکوئیناس در مورد متعلق ایمان
۲۱۵.....	فصل ششم
۲۱۵.....	مقایسه شیخ مفید و آکوئیناس در ادیان بین ایمان و معرفت
۲۱۹.....	فصل هفتم
۲۱۹.....	مقایسه شیخ مفید و آکوئیناس در مورد یقین
۲۲۴.....	فصل هشتم
۲۲۴.....	مقایسه دیدگاه شیخ مفید و آکوئیناس در مورد رابطه بین ایمان و عمل
۲۲۵.....	مقایسه دیدگاه این دو اندیشمند در مورد رابطه ایمان و اقرار به زبان
۲۲۹.....	مقایسه دیدگاه این دو اندیشمند در مورد رابطه ایمان و طاعات
۲۳۲.....	فصل نهم
۲۳۲.....	مقایسه شیخ مفید و آکوئیناس در مورد کفر
۲۳۵.....	فهرست منابع

مقدمه

از مسائلی که در حوزه دین، همیشه ذهن بشر را به خود مشغول داشته است، مساله ماهیت ایمان می باشد، ایمان شروع و اساس دینداری انسان است، در منطق ادیان و حیانی، ایمان اساس نجات و رستگاری است. در حقیقت ایمان، شروع ارتباط واقعی انسان با خداوند است.

بنابراین تحقق معنویت در انسان، مستلزم تحقق ایمان است. در نتیجه سوال از ماهیت ایمان و دغدغه فهم آن، امری مهم و ضروری می نماید، همان طور که در علم کلام نیز، مساله ایمان از ابتدای پیدایش مباحث کلامی، مورد بحث متکلمان قرار گرفته است و تا به امروز نیز این بحث به عنوان یکی از مباحث مهم کلامی خود نمای می داند.

از سوی دیگر متکلمان متقدم و متأخر، چه در حوزه اسلام و چه در حوزه مسیحیت، رویکردهای متفاوت و متعارضی در مورد آن ارائه داده اند، که همین امر انگیزه انسان را برای فهم ماهیت ایمان، دو چندان می کند، چنان که برخی ایمان را از سنخ علم و معرفت دانسته و گروهی در مقابل، ایمان را امری عقل گریز و گاه عقل ستیز معرفی کرده اند. بعضی تلقیشان از ایمان، نوعی تجربه است و برخی ایمان را از سنخ عمل و بعضی دیگر آن را نوعی اعتماد و وفاداری و... می دانند، در این معرکه آراء انسان، نه تنها به عنوان یک دغدغه علمی، بلکه به عنوان یک دغدغه دینی، با این سوال روبرو می شود که حقیقت ایمانی که خداوند به آن امر فرموده، کدام است و تحقق کدامیک از این امور، مساوق با تحقق ایمان می باشد بهر حال برای تحقیق در این مساله مناسب دیدیم که این موضوع را به نحو تطبیقی و با مقایسه دو متکلم مسلمان و مسیحی بررسی کنیم و بر اساس راه نیمی استاد گرامی جناب آقای سعید رحیمیان بررسی تطبیقی دیدگاه شیخ مفید و توماس آکوئیناس، که هر دو از متکلمان بنام و صاحب نظر قلمرو دینی خود هستند، را به عنوان موضوع رساله خود انتخاب کردم تا از این طریق، گامی هر چند کوچک، در جهت فهم بیشتر ماهیت ایمان برداشته باشیم.